

KABANATA II

Panahon Bago Dumating ang mga Kastila

KALIGIRANG KASAYSAYAN

Noon pa mang hindi pa dumating sa ating kapuluan ang mga Kastila, at maging ang iba pang mga dayuhan, ang ating mga ninuno ay may sarili nang panitikang nagtataglay ng kasaysayan ng ating lahi.

Panitikan ang nagpapahiwatig ng tunay na pagkalahi natin. Nagsisilbi itong wika Pilipino na nagbubunyag ng panlipunan at panlahing kaugalian ng ating pang-araw-araw na buhay, na nababakas sa mga kuwentong bayan, alamat, epiko, kantahing bayan, kasabihan, bugtong, palaisipan, sinaunang dula, at maikling kuwento.

Mayroon na rin ang ating ninuno noon ng sariling baybayin o alpabetong kaiba sa kasalukuyang ginagamit na dinala ng mga kastila. Ito ay ang alibata-abakadang kawahig ng magi polinesyo ng unang ginagamit ng ating ninuno.

Anumang talang pampanitikan ng ating mga ninuno sinulahat ng mga naturang pari sa Paniniwalang ang mga iyon ay libro ng diyablo. Maliban sa katuwirang yun nabuosa kanilang sirili na magiging sagabal ang mga talang nakuha nila sa madaling pagpalaganap ng pananampalatayang katoliko.

Subalit mayroong mga talang di parin nasunog, Kabilang mga ito ay ang mga kantahing bayan na siya namang magpapatunay ng pagkaroon natin ng sariling kalingan. Mabils noon nagpapasalin-salin sa bibig ng mga katutubong mamayan hanggang dumating ang mga palimbagan na nagkaroon ng interes na ipalimbag ang mga napupulot na lolang pampanitikan ng matatandang Pilipino.

Ang mga ninuno natin ay ginamit ng biyas ng kawayan, talukap ng bunga o niyog, dahon at balat ng punung kahoy bilang sulatan. Ang mga panulat ay matutulis na kawayan o kahoy bilang sulatan. Ang mga panulat ay matutulis na kawayan o kahoy o dulo ng lanseta, at matutulis na buto at bakal. Kahit na ang bumbong na pansalok ng inumin ay tinatalaan nila ng mahalagang pangyayari sa buhay.

Pinatunayan ng mga kastilang nanakop sa pilpinas na ang ating mga ninuno ay talagang mahihilig sa mga tula, awit, kwento bugtong palaisipan na magpahanggang ngayon ay nagdudulot pa sa atin ng kasiyahan at nagiging tagapagbadya sa salinlahi ng tunay na kalinangan at kultura ng ating lahi.

MGA BAHAGI NG PANITIKANG PILPINO BAGO DUMATING ANG MGA KASTILA

Bago pa dumating ang mga kastila, ipinanalagay na ang ating mga ninuno ay mayaman na sa alamat, kwentong bayan, epiko awiting bayan ng bugtong sawakain, palaisipan, at bulong. Mayroon na rin silang tula at dula noong panahon iyon.

ANG ALAMAT

Ang alamat ay isang uri ng panitikan tuluyan na ang karaniwang paksa ay nagsasalaysay pinagmulan ng isang bagay, pook, kalagayan, o katawagan

Mababakas na ang pangyayari ay likhang isip lamang, salat sa katotohanan at tunay na dinakapananiwala subalit ang mga kaugaliang Pilipino ay masasalin din sa mga akdang ito. Ang layunin nitoy manlibang, narito ang halimbawa.

ANG MGA ALAMAT NG MGA TAGALOG

Di kaila sa atin na tayung mga Pilipino ay binubuo ng nakaparaming lahi, may lahing Ilocano, Kapampangan, Bisaya, Bikolano, at iba pa. Isa sa mga lahing nabanggit ang malalaman natin ang pinagmulan sa mga ito ay ang mga Tagalog.

Sa isa raw na malawak na pook ng Luzon ay may isang nayong pasyalan ng mga binate. Ang nayong ito ay may maraming punongkahoy na nakatanim, mga bulaklak, parang at isang ilog na inaagusan ng malinaw na tubig. Hindi ang kagandahang ng nayon kundiang isang nakapagandang dalaga na wari'y nimpa ang nakaakit sa mga kabinataan kung bakas dinarayo nila ang nasabing pook.

Ang Dalagang ay si Maria. Malimit siyang magkaroon ng mga manliligaw na sadyang dumarayo at nakikipagsapalaran. Subalit si Maria ay walang sinagot ni isa sa mga binata. Pihikan ang kanyang puso.

Palibhasa hindi siya masungit, kaya giliw sa kaniya ang mga binata. Walang tigil ang pagsamo sa kaniya ng mga ito, at sapagkat wala siyang napili ay umiisip siya ng paraan. Tinipon niya ang mga binatang yaon at nagwika siya ng ganito.

“Napakabuti ninyong lahat. Mahirap para sa akin ang mamili ng isa inyo. Kung gusto nyo ay daanin na lang sa pagsubok.”

“Kung siya mong nais ay wala kaming tutol.” Wika ng binata “Pumapayag kami.”

“Kung gayon ay pakinggan ang aking sasabihin. Sinuman sa inyo ang unang nakapagpadala ng isang malaking sawang buhay at malakas ay siya kong pakakakasalan.”bino ni Maria.

Natigilan ang mga biantang kaharap. Walang ano-anu ay narinig ang tinig ni Ilog na siyang Bumasang ng Katahimikan.

“Ako nangangako sa iyo Maria. Kahit buhay ko ang mgaing kapalit ay susundin ko ang iyong kahilingan.”

Si Ilog ay biantang kilala ng lahat sa katapangan. Umalis noon din ang binata upang tumupad sa utos ng nililiyag.

Nagkaroon ng Bulung-bulungan ang binatang naiwan. Tinayak nilang hindi makakabalik si Ilog.

Naghintay sila subalit marami ng oras ang lumipas ay wala pa si Ilog. Maging si Maria ay nangamba na rin, sapagkat ikalulungkot din niya kung mapahamak ang isang matapang at masunurin ng dahil lamang sa kanyang biro.

Pagkaraan pa ng maraming oras ay biglang dumating si Ilog. Gayon na lamang ang pagkagulo ng mga tao sa panunuod sa kagila-gilalas na katapangan ni Ilog na noon lamang nila nasaksihan sa mahaba ring panahon. Hawak ni Ilog sa batok at sa buntot ang malaking sawa.

Kasalukuyang nagkakagulo ang mga tao nang nagdaraan naman ang dalawang kastila. At nagtawag ang kanilang pansin,hindi ng nakita nilang hawak-hawak ni Ilog na sawa kundi kagandahan ni Maria.

“Maria ,” tila bayaning sambit ni Ilog. “Dala dala ko na ang sawang hniling mo. Ano pa ang ibig mong gawin ko sa sawang ito upang mapaligaya kita?” pagtanong ni Ilog.

“Tagain mo, Ilog,” ang ni Maria.

Noong lamang namangha ang dalawang Kastila sa pagkagulo ng mga tao.

Naitanong nila kung anong pook ang kinaroroonan, subalit wala sa kanila nakapansin, dahil abala ang mga napagtanungan sa pagtingin sa ahas at kay Ilog. Nang Makita ni Maria na gusto pang manlaban ang sawa ay napasigaw siya ng malakas.

“Taga, Ilog! Taga, Ilog!” ang kaniyang na ang ibig sabihin na tagain pang muli ni Ilog ang ahas.

Sa narinig ng dalawang kastila, akala nila ay yaon na ang kasagutan sa kanilang tanong. Inulit-ulit ang katagang Tagaliog, Tagailog hanggang sa malaon ay naging Tagalog.

KUWENTONG BAYAN

Mapalad tayo sapagkat ang ating bansa ay mayaman sa mga kuwentong bayan kahit noon paman. Ang mga kuwentong bayan ay madalas nangyayari sa loob at labas ng ating lugar. Ito ay madalas napagsasalin-salin sa bibig ng mga tao, kaya tang katotohanan sa kuwento ay mahirap tukuyin. May mga manunulat tayo sakasalukuyan na kung hindi ang hango ang kuwento sa matandang kuwentong bayan ay likha lamang ng malikot na imahinasyon.

PANITIKANG FILIFINO KASYSAYAN AT PAG-UNLAD

Ang mga kwentong bayan ay binubuo ng mga kwentong kasaysayan sa buhay. Pakikipagsapalaran, pag-iibigan katalabutan, at katatawanan na nakapupulutan ng maga-gandang aral sa buhay. Ang kwento nito sa atin ay totoong kapakinabang, sapagkat nakapagsimula ito upang mapahalagahan ang ating kapaligiran, masuri ang ating katauhan at pagbabago ng ating pananaw sa buhay.

Narito ang halimbawa:

“SI BULAN AT SI ADLAW”

Noong unang panahon daw ay mag-asawang nangangalang Bulan at Adlaw. Sa tamis ng kanilang pagsasama ay nagkaanak sila ng marami. Nagpatuloy ng pag-aanak si Bulan hanggang sa mapuna si Adlaw na maraming –marami na pala ang mga anak nila nagsisikip na sila sa kanilang bahay.

Naisip ni Adlaw na kausapin si Bulan na pagpapatayin nila ang iba nilang anak upang lumiwanag sa kanilang tinitirahan.

Tumutol si Bulan sa mungkahi ni Adlaw ito ang naging dahilan ng kanilang madalas na pag-aaway. Halos araw-araw ay nag-aaway sila. Nang hindi matiis ni Bulan, ay nagpasiya siyang makipaghiwalay na lamang siya kay Adlaw. Lalong nagalit si Adlaw. Pumayag din siyang makipaghiwalay kay Bulan sa kundisyong isasama lahat ni Bulan ang kanilang mga anak na huwag nang pakiktang muli sa kanya.

Kaya ngayon, makikitang si Adlaw o ang araw nag iisang sumisikat sa araw, at si Bulan o ang Buwan ay sa gabi na lamang lumilitaw na kasama ng kaniyang mga anak na mga bituin. At kapag nagkakatatagpo sila sumisidhi raw ang galit ni Adlaw kay Bulan. Tinutugis niya ito na siya raw dahilan ng pagkakaroon natin paminsan-minsan ng laho o eklipse.

PANAHOON NG EPIKO

Nakaparaming epiko ang nagsilitaw ng panahong ito, subalit walang sinumang makapagsabi ng kung alin sa mga sa mga epiko ang pinaka-matanda sapagkat maging sa Ingles at Kastila at sa iba pang wika ang pakakasalin nito ay hindi pa naluluma. Maging ang panahon ng pagkakasulat nito ay maaring hula-hula lamang ng ayon sa nasasalig na panahon ng pangyayaring isinasalaysay ng epiko.

PANAHOON BAGO ANG DUMATING ANG MGA KASTILA

Sinasabing ang “HudHud” ay “Alim” daw ng mga Ipugaw ay maaring panahon pa nang ang bakal ay hindi nakilala ng tao at ang kanilang kagamitan ay yari pa sa bato. Ang “Ibalon” ng Bikol na tutungkol sa mga unang tao sa kabikulan ay ipanalalagay na nangyari bago pa mag “Dilubyo”. at “Maragtas” ng mga Bisaya ay malinaw na naglalahad na panahon na ni Kristo nang mangyari ito.

Bukod sa mga nabanggit na epiko, marami pang kahawig ng mga ito ang maaring mabasa at mapag-aralan tulad ng:

- a. Bidasari -epiko ng Moro
- b. Biag ni Lam ang -epiko ng Iloko
- c. Maragtas -epiko ng Bisayas
- d. Haraya -epiko ng Bisayas
- e. Lagda -epiko ng Bisayas
- f. Hari sa Bukid -epiko ng Bisayas
- g. Kumintang –epiko ng Tagalog
- h. Parang Sabir –epiko ng Moro
- i. “Dagoy” at “Sudsud” –epiko ng mga Tagbanua
- j. Tatuang –epiko ng mga Bagobo
- k. Indarapatra at Sulayman –epiko ng Moro na Bumubuo ng sa “Darangan”

l. Bantugan –epiko ng Moro na Bumubuo ng sa “Darangan”

m. Daramoke –A-Babay

PANIKANG FILIPINO KASAYSAYAN AT PAG-UNLAD

Tunghayan natin ang ilan kabuuan ng mga epiko.

Biag ni Lam Ang (epiko ng mga Iloko)

Ang epikong ito ay isinulat ni Pedro Bukanag. Ang may Akdang ito ay sinasabing itinapon ng mga magulang sa ilog ng Abra nuong siyay sanggol pa dahilan ay bulag nang inianak. Subalit isang babae ang nakapulot sa kanya at siyay ibinigay sa isang Agustina. Pinangangalanan siya na Pedro Bukanag, pinalaki at pinag-aral hanggang siyay maging dalubhasa sa Kastila at sa samtay (wikang Iloko) sakalukuyan kinila siyang “Ama ng Panitikan ng Iloko”. Sa kaniya rin ang hango ang salitang “Bukanegan” na nangangahalugan sa Tagalog ng Balgtasan”.

Ang Banghay ng Kasyasayang Biag ni Lam Ang

Sa Nabuan (sakop ngayon ng La Union) ay may nakatirang mag asawa na nangangalang Don Juan at Namongan. Nang malapit ng mganganak si Namongan si Don Juan ay napasa sa bundok upang parusahan ang isang pangkat ng mga Igorot. Hindi pa siya nakababalik ng magsilang ng sanggol si Namogan. Ang sanggol ay nagsalita agad na hininging “Lam Ang” ang ipangalan sa kanya. Siya na rin pumili ng kaniyang magiging ninang. At dahil sa ang ina lamang niya ang kaniyang nakikitang nag –aalga sa kanya ay naitanong niya kung sino at nasaan ang kanyang ama.

Nang siyam na buwan na si Lam-Ang ang ama ay di pa nagbabalik ang batay sumunod sa kabundukan. Sa daan ay napanaginip niyang ipinagdirawang ng mga Igorot ang pagkamatay ng kanyang ama. Galit siyang nagising mabilis na nilakbay ang tirahan ng Igorot na inabot niyang nangasasayawang paligid-ligid sa pugot na ulo ng kanyang ama. Pinatay ni Lam Ang ang mga Igorot, maliban sa isang pinahirapan muna bago pinawalan.

Nang magbalik sa Nabuan, si Lam Ang ay pinaliguan ng ilang babaing kaibigan sa Ilog ng Amburaya. Sa kapal ng libag at sama ng amoy na nahugasan sa katawan, ang lahat ng mga isda sa ilog ay nangamatay.

May naibigan si Lam Ang na isang babaing nangangalang Ines Kanoyan sa bayan Kalamatian, karatig bayan ng Nabuan, Dumayo siya sa bayan nito upang manligaw, na kasama ang puting tandang at isang aso. Nakasalubong niya sa daan si Sumarang na manliligaw rin kay Ines. Nag-away sila at Madaling napatay si Sumarang. Sa harapan ng bahay nina Ines ay

nakatagpo ni Lam Ang iba pang lumiligaw rito. Pinatilaok ni Lam Ang ang tandang at pagdaka'y isang bahay sa tabi bumagsak. Dumungaw si Ines. Pinatahol ni Lam Ang aso, at sa isang iglap, ang bahay ay natumba ay tumindig uli. Nanaog si Ines na kasama ang mga magulang. Ipinahayag ng tandang ang pag-ibig ni Lam Ang. Ang magulang ni Ines ay sumagot na payag sila kung mapapantayan ni Lam Ang ang kanilang kayamanan.

Umuwi si Lam Ang. Nang magbalik siya sa Kalanutan(Bayan ni Ines) ay sakay siya sa kaskong puno ng gintong ang halaga ay higit pa sa kayamanan nina Ines. Kaya't sila'y ikinasal at nagkaroon ng malaking pagdiriwang.

Ilang panahon ang lumipas, pinagsabihan ng apo ng bayan si Lam Ang na turno nito ang manghuli ng raring.(Isda) Tungkulin ito ng lahat.

Ipinagtapat ni Lam Ang kay Ines na may kutob siyang siyay makagat at mapatay ng berbakan (isdang kauri ng pating)kapag nanghuli ng rarag. At nagkatotoo nga. Namatay si Lam Ang.

Sa laki ng lungkot ni Ines ay tinawag ng tandang ang isang maninisid at ipinatapon ang buto ni Lam Ang. Nang mapagbubu-buo ang kalansay sa pangangalaga ng tandang sa tahol ng aso, si Lam Ang ay muling nabuhay.

Ganap na naging maligaya ang mag-asawang Lam Ang at Ines at namuhay ng payapa.

Alim
(epiko ng ipugaw)

Noong unang panahon ang mga tao ay masagana, maligaya, at tahimik na pamumuhay. Ang daigdig ay pawang kapatagan ang mamalas maliban sa dalawang bundok, ang bundok Amuyaw sa silangan at bundok kalawitan sa kanluran . Doon sila naninirahan sa pagitan ng dalawang bundok na ito. Walang mga suliranin ang mga tao tungkol sa kabuhayan. Ang mga pagkain ay nasapaligid nila. Mga biyas ng kawayan ang pinagsasaingan. Malaki rin ang butil ng kanilang bigas.

Ang kanilang inumin ay nangangaling katas ng tubo na kung tawagin ay bayak. Kung nais nila ng ulam na isda ay sumasalok lamang nila sa sapa at ilog. Maamo ang usa at baboy ramo kaya madaling hulihin kung nais nilang kumain nito. Anupat kahit na ano ang maisipan nilang pagkain ay mayroon at sagana.

Subalit dumating sa kanilang buhay ang isang nakapalungkot na panyayari. Nagkaroon ng tagtuyot, hindi man lamang pumatak ang ulan. Namatay ang lahat ng mga halaman at mga hayop. Nangamatay rin ang ilang tao dahil sa uhaw at gutom. Naisip ng iba na hukayin ang tubig. Dahil sa lakas ng pagbalong ng tubig ay may mga namatay. Nagdiwang ang mga tao kahit may namatay, sapagkat sila'y may tubig na. Subalit hindi naghinto ang pagbalong ng tubig hanggang sa mgalunod ang lahat ng mga tao maliban sa magkapatid Wigan at Bugan. Ang lalaki si Wigan, ay napadpad sa bundok ng Amuyaw at ang babae si Bugan, ay ipinadpad ng baha sa bundok ng kaliwatan.

Sa wakas humupa rin ang baha Si Bugan ay nakapapaningas ng apoy at itoy nakita ni Wigan. Sumampa Si Wigan sa bundok Kalawitan at nagkita silang magkapatid. Naglakbay sila sa ibat ibang pook upang maghanap ng mga tao subalit wala silang natagpuang isa man. Nagtayo si Wigan ng isang kubo at dito niya iniwan si Bugan at siyay nagpatuloy nagpatuloy ng paghahanap. Sa wakas ay napagtanto niyang sila lamang magkapatid ang natira sa daigdig. Lumipas ang panahon at naramdaman ni Bugan na siya'y nagdadalang-tao. Dala ng kahihyan sa sarili ay naisip niyang magpatiwakal subalit hinadlangan siya ng kanilang bathala sa makanungan.

Ikinasal silang magkapatid at sinabing ito'y hindi kasalanan sapagkat iyon ang lamang ang paraan upang dumaming muli ang mga tao sa daigdig.

Nagkaanak sila ng siyam-apat na babae at limang lalaki. Ikinasal ang apat na babae sa unang apat na lalaki kaya't ang huling lalaki o bunso ay walang naging asawa. Ang ngalan ng bunsong ito ay Igon.

Sumapit ang panahong nagkaroon tagtuyot. Wala silang makain naisip nila na duulong kay Makanungan. Bilang Handog sa Bathala ay nanghuli si Wigan ng isang daga at inihandog sa

Bathala. Nang hindi sila kawaan ng Bathala ay iginapos si Igon at pinatay upang na naman sa Bathalang Makanungan. Nilusan ni Makanungan ang tagtuyot at dumalo pa sa kanilang handaan subalit labag sa kanyang kalooban ang ginawa kay Igon. Dahil daw sa ginawa nilang iyon kay Igon ay parurusahan sila, ang angkan ay magkakahiwalay, Ang magkakapatid na mag-asawa ay nagtungo sa hilaga, sa timog, sa silangan at sa kanluran. At sa pagkakataong sila'y magkatagpo-tagpo ay mag-away at magpapatayan sila. Ito raw sumpa ni Makanungan na tumalab sapagkat kahit ang magkakapatid, mag ama, magpinsan o magkamag anak ay nagpapatayan.

MGA AWITING BAYAN

Ang mga awitin bayan ay isa sa mga matatandang uri ng panitikang Filipino na lumitaw bago dumati ang mga kastila mga naglalarawan ng kalinangan ng tinakdang panahon. Karaniwan sa mga ito ay may lalabindalawang pantig tungkayan natin ang mga sumusunod:

Kundiman (Awit ng Pag-ibig)

Noong unang panahon unang panahon ako ay bata pa,
Natinod mo na ay di pa alintana,
Nang ako ay lumaki at maging dalaga,
Tila sa wari ay may pagbabanta pa,
Pagsinta mo sa akin ay di tatanggapin,
Pagkat akong ito ay alangan sa tingin,
Ako ay marihap pangit pa sa tingin,
Bakit naman ngayon ay iyong iibigin,

Kasulatang o Tagumpay (Awit ng Pandigma)

Ang nuno natin lahat,
Sa gulok di nasisindak,
Sa laban di aawat,
Pinuhunan buhay, hira,
Upang tayong mga anak
Mabuhay ng mapanatag,

Ang Baylan, Imo (Awit sa Diyos-Diyusan ng mga Bisaya)

Pumanaog Pumanaog si Mansilatan,
Saka si Badla ay Babae,
Mamimigay ng lakas,
Pasayawin ang mga Baylan,
Paligiran ang mga Baylan,

Ang Oyayi O Hele
(Awit sa Pagpapatulog ng Bata)

Tulog na Bunso,
Ang ina moy Malayo,
Di kanya Masundo,
Pagkat ang daan ay Maputik,
At Mabaho,

Diona
(Awit si Kasal)

Umawit tayo ipagdiriwang,
Ang dalawang pusong ngayon ay Ikakasal,
Ang daraanan nilang Landas,
Sabuyan natin ng Bigas,

Suliranin
(Awit ng Manggagawa)

Hala gaod tayo, pagod tiisin,
Ang lahat na hirap pag-aaralang Bathin,
Kahit Malayo man, kung aking libigin,
Daig ang malapit na ayaw lakbayin,

Pagkasawahing palad ng
Ianak sa Hirap,
Ang bisig ang Iunat,
Di kumita ng Pilak,

Talindaw
(Awit Sa Pamamangka)

Sagwan, tayo Sumagwan,
Ang buong kaya ay Ibigay,
Malakas ang Hangin,
Baka tayo ay tanghalin,
Pagsagway Pagbutihin,

MGA KARUNUNGANG BAYAN

Mayamang mamayan tayo sa mga karunungan bayan bago pa dumating ang mga kastila . Binubuo ito ng mga salawikain, sawikain, bugtong palaisipan, kasabihan at kawikaan.

PANAHON BAGO DUMATING ANG MGA KASTILA

1.Salawikain---- ito'y nakaugalian nang sabihin at nagsilbing batas at tuntunin ng kagandahang asal ng ating ninuno. Ayon sa iba, ito'y parang parabulang patalinghaga at nagbibigay ng aral, lalo na sa mga kabataan.

Halimbawa:

1.Aanhin pa ang damo
Kung wala na ang kabayo

2.Ang maniwala sa sabi sabi
Walang bait sa sarili.

3.hamak mang basahan
May panahong kailangan.

4.sa paghahangad ng kagitna,
Isang salop ang nawala.

5.kung ikaw ay may ibinitin,
Mayroon kang titingalain.

6.kung sino ang matiyaga,
Siyang nagtatanong pala,

7.Hanggang maiksi ang Kumot,
Magtiis kang mamaluktot .

8.May tainga ang lupa,
May pakpak ang balita.

9.Ang masama sa iyo,
Huwag mong gawin sa kapwa mo.

10.Kahoy na babad sa tubig,

Sa apoy huwag ilapit
Pag nadarang sa init
Sapilitang magdirikit.

11. Ang buhay ng tao ay parang gulong,
Magulungan at makagulong.

12. Ang walang pagod magtipon,
Walang hinayang magtapon.

2. Sawikain--- mga kasabihang walang nakatagung kahulugan halimbawa:

1. Nasa Diyos ang awa
Nasa tao ang gawa.

2. Ang tunay na kaibigan
Sa gipit masusubukan.

3. Daig ng mangap
Ang taong masipag.

4. Ang sakit kapag naagapan
Madali itong malunasan.

5. Huwag mong ipag paliban
Ang magagawa sa kasalukuya.

6. Minsan kang pinagkatiwalaan
Huwag mong pababayaang.

7. Ang tao ay matatalas
Sa kaniyang pananalita at kilos.

8. Ang taong matitiisin
Nakakamit din ang mithiin.

9. Ang mabigat na Gawain ay gumagaan
Kung marunong ka ng paraan.

10. Sa pagsisikap ay nakasalalay
Ang pagtatagumpay ng buhay.

3. Bugtong----- ito'y binubuo ng isa o dalawang taludtod na maikli na may sukat o tugma. Ang pantig naman nito ay maaaring apat o hanggang labingdalawa.

Halimbawa:

1. Bungbong kung liwanag,
Kung gabi ay dagat (banig)
2. Dalawang batong itim
Malayo ang nararating (mata)
3. Isang supot na uling
Naroo't bibitin bitin (duhat)
4. Isang tabo
Laman ay pako (langka)
5. Hinila ko ang baging
Nagkakara ang matsing (batingaw)
6. Bumili ako ng alipin,
Mataas pa sa akin (saambalilo)
7. Lumalakad ay walang humuhila
Tumatakbo ay walang paa (bangko)
8. Dalawang katawan,
Tagusan ang tadyang (hagdan)
9. Nanganak ang aswang,
Sa tuktok ang nagdaan (saging)
10. May ulo'y walang buhok
May tiyan, walang pusod (palaka)

4. Palaisipan- noon pa man ay matatawag na ring palaisipan ang ating mga ninuno.

Halimbawa :

1. Palaisipan- May isang bola sa mesa. Tinakpan ito ng sombrero,
Paano nakuha ang bola nang di man lng nagalaw ang sombrero?
Sagot: Butas ang tuktok ng sombrero.
2. Palaisipan- May isang prinsesa tore ay nakatira, balita sa kaharian, pambihirang ganda. Bawal tumingala upang sayo'y makita. Anong gagawin binatang sumisinta?

Sagot: linom ng tubig upang kunwa'y mapatingala at makita ang prinsesa.

3. Palaisipan: Paano tatawa ang dalaga na hindi makikita ang kanyang ngipin ?
Sagot. Tatakpan ng kanyang palad ang kanyang ngipin.?
4. Bulong - ang bulong ay ginagamit pangkulam o pang ingkanto.

Halimbawa:

1. Ikaw ang nagnanakaw ng bigas ko
Lumuwa sana ang mga mata mo
Mamaga sana ang katawan mo
Patayin ka ng mga anito.
2. Dagang malaki, dagang maliit,
Ayto ang ngipin kong sira na't pangit
Sana ay bigyan mo ng bagong kapalit.
3. Huwag magaglit, kaibigan, aming pinuputol
Lamang ang sa ami'y napag uutusan
6. Kasabihan – ang kasabihan ay karaniwang ginagamit sa panunukso o pagpuna sa kilos ng isang tao.

Halimbawa :

Putak putak,
Batang duwag
Matapang ka't
Nasa pugad

7. Kawikaan- ay kauri ng sawikaan na ang kasabihan lamang ay laging nagtataglay ng aral sa buhay.

Halimbawa :

1. Ang panahon ay sasamantalain
Sapagkat ginto ang kahambing
2. Pag talagang palad
Sasampa sa balikat.
3. Ang kapalaran di man hanapin
Dudulog, lalapit kong talagang akin
4. Ang katamaran ay kapatid
Kapatid ng kagutuman.
5. Ang di marunong mag bata
Di magkakamit ng ginhawa.
6. Walang ligay sa lupa
Na di dinilig ng luha.
7. Ang kasipagan ay

Kapatid ng kariwasaan.

8. Ang taong matiyaga

Anuman ay nagagawa.

9. walang batang sakdaligas

Na sa patak ng ulan ay di na aagnas.

9. Ang ulang tikatik

10. Siyang malakas mag paputik.

ANG UNANG TULANG TAGALOG

Ipinanalagay ng mga unang tulang Filipino ang mga awiting bayan, salawikain, sawikain, bugtong, bulong, at mga kasabihan dahil sa taglay na sukat ng at tugma ng mga ito.